

Reetta Siukola

23.8.2022

Oikeusministeriö
Maria Wakeham-Hartonen, Niklas Wilhelmsson

Lausunto on valmisteltu lausuntopalvelu.fi:ssä

Viite: Lausuntopyyntöne 5.7.2022 VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla

Yleiset kommentit demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Kuten valtioneuvoston demokratiapoliittisen periaatepäätöksen luonnos tuo hyvin esiin, demokratia on tiiviissä yhteydessä oikeusvaltion ja ihmisoikeuksien kanssa: ne muodostavat kokonaisuuden, joka pysyy koossa vain kaikkien pilareiden varassa. Kuten luonnoksesta ilmenee, kansainväliset tutkimukset tunnistavat useita uhkia näiden kehitykselle. Demokratian laatu on heikentynyt ja epädemokraattisten toimijoiden määrä lisääntynyt. Eriarvoistumiskehitys, eri väestöryhmien väliset erot esimerkiksi äänestysaktiivisuudessa ja koetussa luottamuksessa instituutioihin sekä maalittamisen ja disinformaation levittämisen kaltaiset ilmiöt heikentävät demokratiaa entisestään. Demokratiaa haastetaan sisältä ja ulkoa myös Suomessa, vaikka asetummekin toistaiseksi demokratiavertailuissa kärkimaiden joukkoon.

Monissa kansallisissa tutkimuksissa on viime vuosina nostettu esiin huoli yhteiskunnallisen osallistumisen eriytymisestä. Muun muassa henkilön ikä, koulutustausta, kansalaisuus, kieli ja tulotaso ovat yhteydessä osallisuuteen ja ihmisten kokemuksiin siitä, missä määrin heillä on mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

THL pitää tärkeänä, että demokratiakehityksen turvaamiseksi tehdään jatkuvaa työtä sekä Suomessa että kansainvälisesti. THL on samaa mieltä siitä, että yhdenvertainen osallistuminen ja vaikuttaminen sekä merkityksellisen elämän ja osallisuuden kokemukset ovat tärkeässä asemassa demokratian ja luottamuksen ylläpitämisessä. THL on kehittänyt erinomaisia välineitä, joilla eri toimijat voivat edistää ihmisten osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa omassa työssään. Lisäksi THL kannattaa lämpimästi periaatepäätösluonnoksen havaintoa siitä, että lisää väestöryhmittäistä tietoa tarvitaan viranomaisten työn tueksi.

THL katsoo, että tarkemman toimintasuunnitelman laatiminen tulevilla hallituskaudella on välttämätöntä tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimintasuunnitelma on hyvä valmistella siten, että se ottaa huomioon ja täydentää muita tavoite- ja toimenpidelinjauksia yhdenvertaisuuden, sukupuolten tasa-arvon, ihmisoikeuksien ja osallisuuden edistämiseksi. Tavoite toimenpiteiden konkretisoimisesta sukupuolten tasa-arvon, eri väestöryhmien yhdenvertaisuuden edistämisen ja syrjinnän ehkäisyn osalta olisi myös hyvä mainita luonnoksessa.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Periaatepäätösluonnoksen mukaisesti THL kannattaa tehokkaita toimia häirinnän ja vihapuheen kitkemiseksi. On tärkeää, että eri väestöryhmät voivat osallistua politiikkaan ilman pelkoa

Reetta Siukola

23.8.2022

syrynnästä, häirinnästä, vihapuheesta tai näitä lievemmistäkään epäsuoran ulossulkemisen keinoista. Nämä vaikuttavat erityisesti naisten ja vähemmistötaustaisten henkilöiden halukkuuteen osallistua. THL katsoo, että vastuu on ensisijaisesti julkishallinnon ja poliittisen toiminnan instituutioilla. THL on kehittänyt Sukupuolella väliä? -hankkeessaan sukupuolten tasa-arvon tarkistuslistan puolueille, mutta myös muita konkreettisia työkaluja kaivataan. Rikoksen tunnusmerkit täyttävään vihapuheeseen tulee puuttua tehokkain keinoin.

Periaatepäätösluonnoksessa tuodaan esiin, että äänestysaktiivisuus eriytyy eri väestöryhmien välillä, ja aktiivisimpia ovat hyvin toimeentulevat ja korkeasti koulutetut. THL kannattaa toimenpide-ehdotusta äänestysaktiivisuuden edistämiseksi ja korostaa erityisesti ehdotuksen mainintaa, jonka mukaan maahanmuuttaneiden ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten vaaliosallistumisen tukemiseen panostetaan. Tältä osin on tärkeää kiinnittää huomiota myös siihen, miten erilaiset vähemmistöt kokevat puolueiden ja poliittisten instituutioiden suhtautuvan heihin, sillä tällä voi olla merkittävä vaikutus äänestysaktiivisuuteen. Oikeusministeriön perusoikeusbarometrin mukaan esimerkiksi vammaisista henkilöistä jopa puolet katsoo, että valtavirran puolueet ja poliitikot eivät välitä heistä. Kysymys ei siten koske pelkästään äänestämisyjärjestelyjä tai tiedon saantia vaaleista, vaan yleisemmin vähemmistöjen kokemusta siitä, miten heidät huomioidaan poliittisessa päätöksenteossa.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Periaatepäätösluonnos tuo hyvin esille poliittisen osallistumisen eriytymisen teemoja. Se pitää tärkeänä, että erilaiset elämäntilanteet ja kokemukset tulevat tunnistetuksi ja osaksi valmistelua ja kehittämistä, päätöksentekoa, toimeenpanoa, sekä arviointia. Viranomaisvalmisteluun erinomaisen välineen tarjoaa päätösten ihmisiin kohdistuvien vaikutusten ennakoarviointi, joka on keino eri ihmisryhmien tunnistamiseen, tiedon kokoamiseen heidän tilanteistaan, tarpeistaan ja kokemuksistaan, toiminnan suorien ja välillisten vaikutusten ennakoarviointiin ja niihin vaikuttamiseen sekä valintojen tekemiseen eri ratkaisuvaihtoehtojen välillä. Huolellinen ennakoarviointi tukee yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon toteutumista, ehkäisee syrjintää sekä auttaa toteuttamaan tehokkaampia ja vaikuttavampia toimia kaikkien ihmisten kannalta. Se viestii myös aktiivisesti siitä, että hallinto on kiinnostunut kaikkien ihmisten kokemuksista ja näkemyksistä päätöksentekoon. Näin se voi myös osaltaan madaltaa muita osallistumisen kynnyksiä. THL:n kehittämät ihmisiin kohdistuvien vaikutusten ennakoarvioinnin välineet on hyvä ottaa huomioon osana tarkemman toimintasuunnitelman sekä periaatepäätösluonnoksessa mainitun, osallistumisen yhdenvertaista edistämistä koskevan valtioneuvostotasaisen palvelulupauksen laatimista.

On tärkeä kiinnittää huomiota vaaleihin ja äänestämiseen liittyvän tiedon monikieliseen ja -kanavaiseen viestintään. THL:llä on hyviä kokemuksia ja oppeja koronaan liittyvästä kansalaisviestinnästä. Keskeisessä roolissa ovat olleet tiivis yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa, eri yhteisöjen kanssa järjestetyt pyöreän pöydän tapaamiset sekä sosiaalisen median (myös esim. eri kielisten whatsapp-ryhmien) hyödyntäminen tiedottamisessa.

THL pitää periaatepäätösluonnoksen mukaisesti tärkeänä, että myös vammaiset henkilöt pääsevät osallistumaan demokraattisiin prosesseihin niin puolueiden kuin uusienkin osallistumistapojen kautta. Demo Finlandin teettämän selvityksen mukaan vammaisten henkilöiden osallisuuden esteenä puoluepolitiikassa on ollut muun muassa puolueiden kyvyttömyys tunnistaa vammaisten osallisuuteen liittyviä kysymyksiä. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi puolueiden omien toimintatapojen kehittämistä, kuten toiminnan järjestämistä jo lähtökohtaisesti esteettömissä

Reetta Siukola

23.8.2022

tiloissa. Lisäksi viestintämenetelmien ja -materiaalien tulisi olla saavutettavia niin vaaleissa kuin yleisestikin puolueiden viestinnässä.

Valitettavaa on myös se, että selvityksen mukaan vammaiset henkilöt ovat tottuneet puolueiden toiminnassa ja paikallispolitiikassa ulossulkemiseen tavalla, jota selvityksessä kuvataan sisäistetyksi syrjinnäksi. He usein mukauttavat omaa toimintaansa jättäytymällä pois sellaisesta toiminnasta, jossa he kohtaavat esteitä. Esteiden ja syrjivien rakenteiden purkamisen tulisi olla toimintaa ylläpitävien tahojen tehtävä, minkä vuoksi vammaisten henkilöiden osallisuuden edistäminen erilaisissa osallistumisprosesseissa tulisi ottaa keskeiseksi päämääräksi periaatepäätöksen toimenpide-ehdotuksia laadittaessa ja toimeenpantaessa.

Vammaisten henkilöiden osallistumismahdollisuuksien edistäminen ei rajoitu vain puolueiden toimintaan, vaan esimerkiksi kunnan ja hyvinvointialueen vammaisneuvosto on keskeinen toimielin. Jotta vammaiset henkilöt voivat vaikuttaa heitä itseään koskeviin päätöksiin, tulee vammaisneuvostolle varata aito mahdollisuus vaikuttaa riittävän varhaisessa vaiheessa muun muassa sosiaali- ja terveyspalveluiden, kaavoituksen ja koulutuspalveluiden suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kuntien vammaisneuvostojen toiminnassa haasteiksi on koettu puuttuvat mahdollisuudet vaikuttaa asioihin jo niiden valmisteluvaiheessa sekä yleisesti toiminnan todellinen vaikuttavuus kunnassa. Kuitenkin YK:n vammaissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan mukaisesti kaikissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa on neuvoteltava tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa sekä osallistettava vammaiset henkilöt aktiivisesti.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Kuten periaatepäätösluonnos toteaa, kasvatuksella ja koulutuksella on merkittävä rooli osallisuuden erojen tasoittamisessa. THL kannattaa periaatepäätöksen ehdottamaa selvitystä valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamiseksi. Kouluissa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen on erittäin tärkeää. Sen lisäksi tarvitaan myös suunnitelmallista ja tavoitteellista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä. Lakisääteiset kasvatuksen ja koulutuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat mahdollistavat toiminnan kokonaisvaltaisen kehittämisen yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa edistäväksi, mikä olisi hyvä mainita osana periaatepäätöksen linjauksia.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Periaatepäätösluonnoksen mukaisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien ääni kuuluu yleisesti ottaen heikommin valmistelussa. Haavoittuvassa asemassa olevan ihmisen osallistumisen esteet voivat liittyä esimerkiksi toimintakyvyn, voimavarojen, huonojen kokemusten, tiedon tai rohkeuden puutteeseen. Erityisen tärkeää on siksi kehittää haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien kuulemista eri tasoilla. Periaatepäätösluonnos kiinnittää huomiota erityisesti lainvalmisteluprosessin kehittämiseen. Myös tässä aiemmin mainittu THL:n ihmisiin kohdistuvien vaikutusten ennakoarvioinnin työkalu on erinomainen työväline.

Positiivista on, että periaatepäätöksessä on eri väestöryhmien osallistumismahdollisuuksien osalta otettu huomioon mahdolliset moninaiset osallistumisen esteet. Työssä osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi tulee edistää heikommassa asemassa olevien osallisuuden kokemusta, joka on osallistumisen edellytys. Osallisuuden kokemus merkitsee muun muassa uskoa omiin toiminta- ja

Reetta Siukola

23.8.2022

vaikutusmahdollisuuksiin, ympäristön ymmärrettävyyttä ja ennustettavuutta, mahdollisuutta liittyä hyvinvointia tukeviin vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuuden kokemusta tuottaa muun muassa kokemus arvostavasta ja kunnioittavasta kohtaamisesta. Osallistavuuden parantaminen ja virkamiesten osaamisen kehittäminen olennaista näennäisosallisuuden välttämiseksi. Osallisuudessa on huomioitava osallistumisen merkitys, eli tiedon palautuminen osallistujille siitä, miten heidän osallistumisensa on vaikuttanut prosesseihin (merkityksellinen osallisuus).

Tietoperusteinen päätöksenteko edellyttää laadukasta, toistuvaa tiedonkeruuta ja tutkimusta. Demokratiaoikeuksien yhdenvertaiseksi toteutumiseksi tarvitsemme tietoa myös eri väestöryhmien poliittisesta osallistumisesta. Tästä on esimerkkinä THL:n FinMonik-tutkimus, joka tuottaa tietoa eri ulkomaalaistaustaisten väestöryhmien osallistumisesta. Vasta tutkimustietoon perustuva ymmärrys nykytilasta luo pohjan toimiville ratkaisuille ja muutoksen seurannalle.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

THL pitää tärkeänä periaatepäätösluonnoksen havaintoa siitä, että viranomaisten ja poliitikkojen asenteilla, stereotyyppiöillä ja vihapuheella vähemmistöjä kohtaan, vähemmistöjen viranomaisyhteistyössä tai arjen palvelutilanteissa kokemalla syrjinnällä tai epäasiallisella käytöksellä voi olla pitkäkestoisia vaikutuksia viranomaisluottamukseen ja edelleen vaikuttamisen motivaatioon. Tästä syystä eri toimijoiden osaamisen kehittäminen ja riittävä tietopohja eri vähemmistöjen ja sukupuolten tasa-arvon kysymyksissä on olennaisen tärkeää.

THL on tuottanut tietoa muun muassa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden ja sateenkaarinuorten hyvinvoinnista ja kokemuksista Suomessa sekä tarjoaa tietoa ja tukea näiden ryhmien kohtaamiseen palveluissa.

Vihapuheen ja pelon ilmapiiri uhkaa jo demokratiaa: esimerkiksi Kuntaliiton tekemän kyselyn mukaan häirintä ja uhkailu vähentävät ihmisten halua asettua ehdolle vaaleissa. THL:n väestötutkimuksista tiedetään, että syrjintä- ja häirintäkokemukset ovat esimerkiksi monissa ulkomaalaistaustaisissa väestöryhmissä koko väestöä yleisempiä. Syrjintää voidaan vähentää vaikuttamalla asenteisiin ja viestimällä, että syrjintä ja vihapuhe on kiellettyä ja niihin puututaan. Aktiivinen syrjinnän ja rasismien vastainen työ, antirasismi, pyrkii aina aktiiviseen toimintaan syrjintää ja rasismia vastaan ja niiden ehkäisemiseksi. Yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistämiseksi THL on tuottamassa verkkokoulutuksen antirasismista ammattilaisille, mikä osaltaan linkittyy ja tukee myös periaatepäätösluonnoksen linjausta ja toimenpide-ehdotuksia. Yleiset verkkokoulutukset yhdenvertaisuudesta ja sukupuolten tasa-arvosta on julkaistu vuosina 2020 ja 2022 (eOppiva: [Sukupuolten tasa-arvo & yhdenvertaisuus – Miksi ja miten?](#); [Yhdenvertaisen kunnan tekijät](#)).

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

THL pitää tärkeänä, että kansalaisyhteiskunnan tukemisessa otetaan huomioon toiminnan ihmisoikeusnäkökohdat ja tuetaan erityisesti sellaisia toimijoita, jotka noudattavat toiminnassaan ihmisoikeusperiaatteita. Kansalaisyhteiskunnan ja julkishallinnon kohtaamisissa on tärkeää pitää esillä ja noudattaa turvallisemman tilan käytäntöjä.

Reetta Siukola

23.8.2022

Kansalaistoiminnan toimintaedellytysten tukemiseksi ja työttömien työnhakijoiden vapaaehtoistoimintaan osallistumismahdollisuuksien edistämiseksi tulisi selkiyttää työttömyysturvalain 4 §:ssä esitettyä määritelmää työttömän oikeudesta työttömyysetuuteen hänen tehdessään vapaaehtoistyötä. Lain tämän hetkinen kirjaus tehtävistä, jotka yleisesti tehdään työsuhteessa tai yritystoimintana, voi käsittää lähes kaiken vapaaehtoistyön, ja voi siten aiheuttaa työttömälle työnhakijalle pelkoa toimeentulon menetyksestä. Tämän on todettu haittaavan vapaaehtoistyön tekemistä.

Kansalaisyhteiskunnan toimivuuden resurssihaavoittuvuus vaikeuttaa sosiaalisesti kestävä toiminnan kehittämistä ja siksi on tärkeää, että toimijat osallistetaan rakenteissa olevien palvelujen suunnitteluun, toteutukseen ja toimenpiteiden arviointiin.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

THL tukee periaatepäätösluonnoksen linjauksia kansainvälisen tason demokratiakehityksen tukemiseksi. On erittäin tärkeää, että Suomi painottaa kansainvälisessä toiminnassaan yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa, sekä naisten, vammaisten henkilöiden ja alkuperäiskansojen ja eurooppalaisessa toiminnassa näiden ohella romanien osallistumismahdollisuuksia. Nämä ovat tärkeitä periaatteita ja toimenpidetasolla niin kansallisesti kuin kansainvälisesti vaativat edelleen konkretisoimista.

Sen lisäksi, että Suomi osallistuu sääntöpohjaisen kansainvälisen järjestelmän toimintaan demokratiakehityksen tukemiseksi, on huomioitava, että viimeaikaiset kriisitilanteet ovat osoittaneet, että valtiollisilta toimijoilta sekä kansainvälisiltä organisaatioilta tarvitaan yhä aktiivisempia toimia haavoittuvassa asemassa olevien ihmisoikeuksien turvaamiseksi. Tulevaisuudessa erityisesti ilmastonmuutoksen vaikutukset tulevat kohdistumaan voimakkaimmin kehitysmaihin ja niiden haavoittuviin väestöryhmiin, joilla ei ikänsä, toimintarajoitteensa tai muun vastaavan syyn vuoksi ole välttämättä mahdollisuutta lähteä kotiseudultaan ilmastonmuutoksen aiheuttamien ongelmien takia.

Pääjohtaja

Markku Tervahauta

Johtajan sijainen, kehittämisjohtaja

Anu Muuri

SIGNATURES**ALLEKIRJOITUKSET****UNDERSKRIFTER****SIGNATURER****UNDERSKRIFTER**

This documents contains 5 pages before this page

Dokumentet inneholder 5 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 5 sivua ennen tätä sivua

Dette dokument indeholder 5 sider før denne side

Detta dokument innehåller 5 sidor före denna sida

authority to sign

representative

custodial

asemavaltuus

nimenkirjoitusoikeus

huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt

firmateckningsrätt

förvaltare

autoritet til å signere

representant

foresatte/verge

myndighed til at underskrive

repræsentant

frihedsberøvende